

A király a Héderváriaknak újra levelet ad a város felől. — A Jaksicsok itteni terjeszkedése s erőszakoskodásuk T. Varjasi ellenében. — Ez Bizereivel együtt Fecskést bírja. — Versengés Földvár felett. — A csomorkányiak Szénásra rontanak. — A király vizsgálatot rendel ez ügyben. — Szent-király földesurai, Szentliványi, Budai, Székely és Kápolnai ellenségeskedéseik s kiegyezésök.

Hédervári Lőrincz még 1447-ben elköltözött az élők sorából s azt a kevés időt sem érte meg, mi alatt ellenfele, Rafáel püspök, oklevelei hamisaknak nyilvánítottak. Fiai, Imre macsói bán, kir. főajtónállómester és Miklós, nem érezhették magokat eléggé biztosítva a Tamási-féle örökség birtokában, melyet atyjuk az 1446-ki egyezség levél által szerzett s ezért rajta voltak, hogy olyan királyi levéllel erősítsék azt meg, melynek hitelességéhez kétség nem fér. Mátyás király teljesítette ide vonatkozó kérelmüket, sőt jóakaratóban, elég csodálatosan, odáig ment, hogy még az 1405-iki és 1411-iki okleveleket is, melyek koholt volta pedig előtte is tudva lehetett, megerősítette. E tárgyban kancellárja, István, a kalocsai és bácsi érsek által adat ki 1464 ápr. 22. kétségtelen hitelű oklevelet, melyben a két hamisítványon kívül befoglalja az 1446-ki egyezséglevelet is, mindeniket egész terjedelmében, melyeket fentebb már ismertettünk s végül kinyilatkoztatja, hogy az egyezséglevelet „elfogadja,

jóváhagyja és hitelesíti“ s a kérelmezők „kiváló erényeire és szolgálataira s iránta való tökéletes hűségökre való tekintetből“, „a főpapok és főurak előzetes tanácsára örök érvénnyel felruházza“. Természetesen, az oklevelek szabályszerű kifejezései és határozmányai közül ezúttal sem maradt ki az, hogy „a mások jogai épségben hagyása mellett“, mi által az „örök érvény“ fogalma ugyancsak megszorított. Ez állott a szóban forgó esetről különösen a hód-vásárhelyi uradalomra nézve is, mely ez oklevél által a Szekcei Herczegek tulajdonául elismertetik és megerősítetik, habár annak, mint láttuk, volt gazdája ez időben nem csak egy, — s ezek közt maga a király is!

Különben, hogy az ily levelet maga a király mennyire vette komolyan, kitűnik abból is, hogy a Herczegeket illető birtokok közül, mint láttuk, a király ép' ez időtájon ajándékozta el Vásárhelyt Gáji Gergelynek, a gazdag és terjedelmes határu Csomorkányt és Sámson't a Jaksicsoknak, még pedig édes anyja tiltakozása ellenére. Mátyás ekkor is több felé viselt háborút s ez tette szükségessé, hogy a török elől hazánkba menekült s harczias természetű rácz vezéreknek a „Jaksa vajda fiainak“, név szerint Jaksics Istvánnak és Demeternek s a velök tartó idegen népnek, nagyobb kiterjedésű földeket adjon, melyek számát a király később is szaporítá s uradalmaik központjává Nagy-Lakot tevé. Mert a Jaksicsok hű és vitéz katonáknak bizonyultak. Demeter Kinizsivel együtt vivta a galambóczi és kenyér-mezei fényes győzelmeket a török felett,¹ személyes hősiessége, mikor péld. Ulászló alatt

¹ Gr. Teleki, Hunyad. korá. V. 224., 413.

a tatár vitézt párviadalban legyőzi,¹ köz szájon forgott: de nyers és indulatos természetű volt, úgy hogy péld. mikor egyszer a maga peres ügyében tanuival együtt a csanádi káptalan elé idéztetett, a kiküldött kanonokot meg akarta ölni, mivel ez az ő tanuinak ki-léte s híre-neve után tudakozódott s végtére is kényszeríté, hogy hagyja félbe a tanu kihallgatást, a mit a király rendelt el, és mondjon idő előtt, ítéletet.² Képzeltető, hogy ily földesurak és ily nép szomszédsága senkire nézve sem lehetett valami kellemes s hogy az itteni magyar uraknak és jobbágyoknak nem egyszer kellett érezniök a rakoncátlan jövevények durvaságait és kártételeit. Igy panaszolják nev. Donát-tornya | 1465 jan. 15. város birái Csanád megye alispánja előtt, hogy „a rácz vajda, Jaksa, fiai a nemes Varjasi János házára rárontottak s ennek házát és faluját, t. i. Varjast, teljesen kirabolták s nevezett Varjasit és jobbágyait vagyonukban és javaikban amahnak minden hibája nélkül megkárosították“. Mint-hogy pedig Varjasi János a Szilágyi Erzsébet Munkácson lakó tisztartója volt s ugyan ezen nagyasszonynak jobbágyai voltak a donát-tornyaiak is, ezek jámbor együgyűséggel egyszerűsmind azt is jelentik, hogy a ráczok kártételeit ők sem hagyták ám annyiban, mert „a vajdák jobbágyait némi-nemű részben ők is megkárosították . . . azért, mert rétjeiket bitangoltatták, a mi felséges fejedelemasszonyunk, királyi urunk anyja, és a magunk akarátának ellenére“. De ők, „ha kívánják, készek megtéríteni az általok okozott kárt: csak hogy nemes Varjasi János urami

¹ Tubero, Comment. IV. könyv. II. §.

² Bárány, Torontálm. hajd. 94. Borovszky i. m. I. 127.

mindenben ártatlan és neki semmiben sem volt része“¹ Mind ez akkor tájon történt, mikor a király és az ország rendei Szegeden országgyűlésen tanácskoztak a honvédelem ügyei felett. Vigasztalására szolgálhatott a kárvallott Varjasinak, hogy a király őt és néhány társát alig egy év leforgása mulva egy faluval és néhány pusztával ajándékozta meg, melyek épen a megtámadott falu szomszédságában terültek el. E részben adja ki Mátyás a maga érte- | 1466 jan. 19. sítését és utasítását a csanádi káptalannak s levelében elmondja, hogy ő „a Csanád megyében létező Monyorós-Fecskés nevű falut s az e megyében fekvő és nevezett faluhoz tartozó Csorvás-egyháza, Sóstó-egyháza, Gelér-egyháza és Apácza-kuta pusztákat, melyek őt s az ő szülő anyját, a felséges Erzsébet nagyaszonnyt, örökösödési jogon illetik . . . minden nemű haszonvételeikkel és tartozékaikkal együtt fele részben Teleki Varjas Jánosnak s általa Tercsi Lászlónak, a Mihály fiának, másik, egyenlő fele részben pedig Bizerei Jánosnak s általa mostoha fiának, Tatár Jánosnak és testvéreinek, Jakabnak s ezek utódainak adományozta“: annak okáért felhívja a nevezett káptalant, hogy a nevezetteket ama fekvőségek birtokába igtassa be, mi végre a szokott módon a királyi embernek valókat is megnevezi, hogy ennek és a szomszédságnak meghívása mellett a beigtatás törvényes módon eszközöltessék. A káptalan nagy gyorsasággal eljár megbiztatásában s az évi febr. 17-ről már jelenti a királynak, hogy Gyolcs György mestert, kanonokot, Teleki Tercsi Mihály, mint királyi ember, társaságában a vett parancsolat

¹ A levél, Orsz. It. Dl. 16153.

értelmében a helyszínére kiküldötte, | febr. 10. hogy a nevezett új földesurakat a birtokba beigtassák, azonban „Orosházáról Komlósi Balázs, Mihály és Antal és a Jaksa vajda fiai, István és Demeter, Apácza-kuta pusztára nézve ellenmondás örve alatt az eljárást megakadályozták“, kiket aztán, hogy az ellenmondás okát adják, a legközelebbi máj. 1-re a király elébe megidéztek.¹ A Jaksicsok tehát e környék birásához jogot formáltak s valószínűen ez volt oka Varjas, falu feldulatásának is. Hihetően rossz szemmel nézték Varjasi terjeszkedését, ki néhány év óta ott, a szomszédságban, egyéb birtokokat is szerzett s közel volt ahhoz, hogy a megyés Földvárra is királyi adománylevelet eszközöljön magának. Ugyan ezen falu birtokára azonban a Jaksicsok is törekedtek, úgy hogy Varjasi | 1472. febr. 14. a maga jogainak megóvása végett szükségesnek látta a leleszi konvent előtt személyesen megjelenni s a Jaksicsok abbeli szándéka ellen, melyben egyébként János csanádi püspök is társ volt, hogy az ő teleki, bagdi, fecskési és földvári birtokait elfoglalni s a királytól arra adománylevelet eszközölni akarnak, annak rendszere szerint tiltakozni, egyszersmind annak elajándékozásától Mátyást is óvni.² A két derék ur tehát jószág szerzői buzgalmában egész közel jutott egymáshoz. Mert a Jaksicsok már ekkor Csomorkányon ben ültek s magokon kívül e tájon más urat annál kevésbbé akartak ismerni, mert a háborus időkben a magok értékét igen jól ismerték.

¹ A káptalan jelentése, Orsz. lev. Dl. 16298. V. ö. Századok, 1870., 465. s köv. II. (Az oklevél Tatár nevét hátrább Almási Tatárnak írja).

² A konventi bizonyítvány Varjasi óvásáról, Orsz. lt. Dl. 17290. sz.

Ez elbizakodásnak újabb jelét is adták a vajda fiai. Valamelyik tél elején | 1469. decz. 6. t. i. a magok csomorkányi magyar jobbágyait, szám szerint 49-et. a szomszédos Szénás falu ellen rendelték ki s ott Maróthi Mátyás macsói bán gazdatisztjének, Bicsei Gergelynek és még két más jobbágyának buzáját, a mi összesen 100 arany forintot megért, erőszakosan elfoglalták, szekerre rakatták és elvitették. Maróthi e kártételt Mátyás királynak panaszolta be; a király pedig Békés vármegye főispánjának s szolgabiráinak, mert a bán emberei gyulai illetőségűek voltak, tette kötelességévé, hogy az ügyet vizsgálják meg. Ezek aztán Kezer Mátyás szolgabírói megbízván a nyomozással, értesítették a királyt, | junius 4-ről hogy a panaszolt sérelem csakugyan megtörtént. azon módon, a mint Maróthi előadta.¹ Nem tudjuk, hogy később kapott-é ez valami kárpótlást vagy elégtételt?

E közben Szent-királyon igen elszaporodtak az új földesurak, kik a rossz szomszédság kölcsönös bántalmaival keserítgették egymást. Egyfelől t. i. Szentiványi Mihály, Budai Mátyás és Székely Tamás, másfelől Kápolnai Jakab s ennek két fia, Miklós és Sebestyén állottak szemben egymással, mely utóbbiak, nem tudni, hogyan és mikor, a falu felét birtokukba kerítették. Ezek tehát a felett huzalkodtak, hogy ki legyen voltaképen ur a határban? „Hatalmaskodási cselekvények, kártételek, bántalmazások, különféle czivódások, ujj-huzások és pörösködések“ voltak napirenden

¹ Békés megye főispánja, Pongrácz János, hivatalos jelentése ez ügyben, Orsz. lt. Dl. 16985. sz.

a birtokos urak közt, minek következtében az ügy végre is a kuria elé került. Itt azonban a felek Palóczi László országbíró színe előtt „néhány jámbor, nemes férfiak intézkedésére, kik őket összebékíteni akarták“, meggondolták dolgaikat s a budai káptalan előtt a következő | 1468. nov. 30. zókben egyeztek meg: „ezután mindkét fél kölcsönösen békén marad és teljességgel felhagy mindenféle törvénykezéssel, pereskedéssel, nem követ el egymáson semmiféle kártételt, bántalmat, rövidséget, hatalmaskodást, nem terhelik egymást törvényes eljárások költségeivel, egymás birtokaira, házára rá nem rontanak, kiadnak kezeik közül minden ügyiratot, mely vizsgálatra, megidézésre, feljelentésre, ítéletre, óvásra, tilalmazásra, helybenhagyásra, bizonyításra vonatkozhatik s mindezen leveleket, akár miféle hatóságtól vagy bíróság előtt keletkeztek legyen is azok, kivéve a budai káptalan előtt kelt örökvalló, kötelező és örökbefogadó leveleket, kölcsönösen érvényteleneknek, semmiseknek és teljességgel hatálytalanoknak nyilvánítják, melyeknek többé semmiféle kötelező erejük sincs. Egyszersmind azonban a felek a fődologra térve, kijelentik azt is a káptalan előtt, hogy nekik, minden néven nevezhető birtokuk, birtokrészek és birtokjoguk bármely falura vagy vármegyére tartozzék is az, a fentebbi káptalani ügyirat értelmében most már két egyenlő részre osztandó, melynek egyike, tehát a birtokoknak épen fele, Szentiványi Mihályt illesse, másik, egyenlő fele pedig Kápolnai Jakabnak s fiainak, Miklósnak és Sebestyénnek, engedtessek által“, — annak világos kikötésével, a mibe a felek barátságosan meg is nyugodtak, hogy Szent-király falunak a Kápolnaiakat illető felét mostantól számítva tizenkét éven át Szentiványi

birja s ők vegyék annak el minden nemű hasznát. De e határidő letelte után Szentiványi ezt a felelőrszert békességesen és szép szerével bocsássa vissza a nevezett Kápolnaiaknak vagy ezek férfi maradvékainak, mint igaz és törvényes örökösöknek, birtokába. Kiköttetik még az is, hogy mikor Szentiványinak a birlalás vagy a birtokjog védelme okáért a fentebbi oklevelekre és ügyiratokra szüksége lenne, a Kápolnaiak és azok utódai mindenkor kötelesek legyenek azokat előadni. Mind ennek megtartását pedig oly kötelezettség mellett vállalják és ígérk a felek, hogy „a ki a fentebbi megállapodások bármelyikéhez akármi részben nem tartaná magát, a másik félnek, a ki az egyezséget megtartja, a törvénykezési költségén felül a per megkezdése előtt ötven egész súlyú márkát fizessen s ebben magát már annál fogva elmarasztaltnak ismerje el”.¹ AZ egyezkedő felekről ezen kívül csupán annyit tudunk, hogy a Budai és Székely családok a megye más részén is birtokosok voltak s vagyonosságukat a birság-pénznagyösszege, mely mai pénznemre átszámítva mintegy ezer o. é. frtra rug, gyaníttatja, a mi abban az időben igen nagy összeg volt.

¹ A budai káptalan egyezés levele Orsz. lt. dl. 16734. sz.